

7. ARCHITECTONISCHE EIGENAARDIGHEDEN.

Onder deze rubriek wordt u wegwijs gemaakt in de architectonische bijzonderheden die onze kerk biedt. Bij de bouw van onze Sint Christoforuskerk zijn duidelijke Neogotische elementen toegepast. Het verschil van Gotiek en Neogotiek wordt uitgelegd. De herkenbaarheid en de verschillen van bouwstijlen onderscheiden blijft voor een amateur ingewikkeld.

De gotisch bouwstijl begint omstreeks het jaar 1122. In de abdij van St. Denis bij Parijs, zet de bouwmeester van de kloosterorde der Cisterciënzers, Abt Suger, een grote verbouwing in gang. De abdij St. Denis met een prestigieuze kerk is de plaats waar de Franse koningen werden bijgezet sinds de 8e eeuw. Waar abt Suger zijn inspiratie voor de radicaal andere bouwwijze vandaan heeft, is niet geheel duidelijk. Waarschijnlijk onder invloed van de Kruistochten is de noodzakelijke kennis van de meetkunde van de Arabieren overgenomen, zodat men nu beter de belasting en overspanning kan berekenen en hoe een gebouw zich zal gedragen. Voorheen was de bouwwijze van een gebouw geheel bepaald door de ervaring van de architect, die ongeveer wist wat hij wel of niet kon bouwen. De gotische kerken hebben evenals de

Christoforuskerk neogotiek met 70 meter hoge toren.

romaanse een plattegrond in de vorm van een Latijns kruis. In architectonische eigenaardigheden in artikel nr. 4 is dit omschreven door Vitruvius en Leonardo da Vinci. Ook andere stijlelementen van de opkomende gotiek, de geassocieerde spitsboog, waren al bekend in de romaanse bouwkunst. De grote verandering zit voornamelijk in het weglaten van voorheen noodzakelijk bouwelementen. Grotere raampartijen en smalle uitgebalanceerde muurpartijen. Het koor werd voorzien van een serie straalkapellen (*in de Sint Christoforuskerk zijn pseudo nissen gerealiseerd achter het hoofdaltaar*) waarbij de tussenliggende muren konden worden weggelaten door de toepassing van kruisribgewelf, spitsboog en pilaren. Buitenwaartse krachten en de druk van het dak, die de neiging hebben de muren naar buiten te drukken, was met de romaanse architectuur met dikke muren geen probleem, maar bij een veel lichtere constructie moet de druk van het dak op een andere manier afgevoerd worden.

Hiervoor werd als tegendruk de luchtboog aan de buitenkant ontwikkeld. Alzo ontstond een sterke, lichtere constructie die een grotere hoogte toeliet. De ontstane ruimte kon worden opgevuld grote vensters. In de 13e eeuw had de gotische stijl zich helemaal losgemaakt van de romaanse. De klassieke gotiek heeft zich buiten Frankrijk maar zeer beperkt verspreid. Vrijwel overal in het verspreidingsgebied van de gotiek zijn regionale varianten ontstaan. De ruime en lichte bouwwijze maakte grote indruk op iedereen die deze kerken bezocht en al vlug wilde de snel groeiende middenklasse soortgelijke kerken in hun steden. Er ontstond een ware bouwwoede. Door de ontwikkeling van het kruisribgewelf ontstond de typische wandopbouw in een Gotisch kerkgebouw.

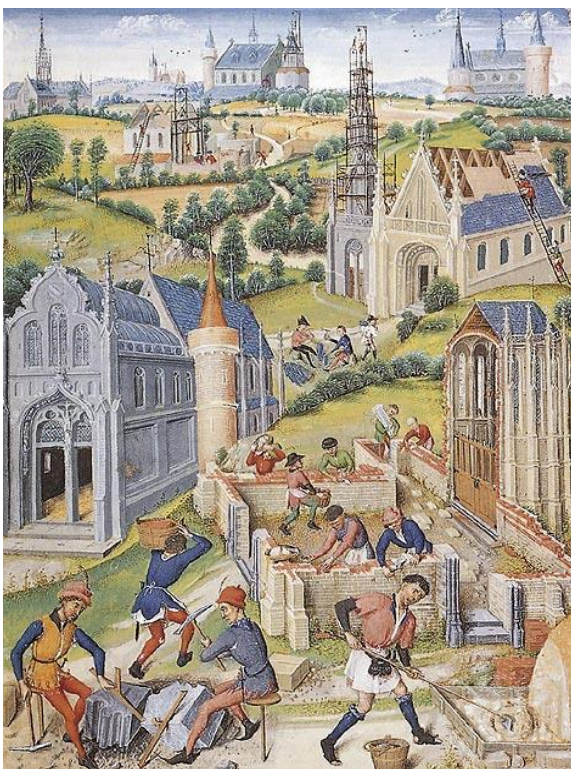
Kenmerken Gotiek – Neogotiek

Gotische kerken vallen vooral op door hun immense hoogte. Karakteristiek zijn de luchtbogen en de steunberen aan de buitenzijde van de kerk, die de hoge ijle constructie de vereiste stevigheid moesten geven. Gotiek is vooral te herkennen aan de spitse bogen in vensters en de omlijsting van deuren. In de vensters zien we traceringen van maaswerk in de vorm van geometrische figuren zoals cirkels en de zogenaamde driepas. De Italiaanse bouwmeesters waren weinig gecharmeerd van deze stijl en vonden het zelfs lelijk. Ze verwezen ernaar als een 'stijl van Goten' wat gelijk stond aan een barbaarse bouwstijl, waar de naam vandaan komt. De Utrechtse Domkerk, de Sint-Jan in 's-

Hertogenbosch en de Sint-Michaëlkerk in Zwolle zijn markante voorbeelden van deze bouwstijl. **Bouwwerkzaamheden** van gotische kerken was een langdurige kwestie. Telkens moesten gelden worden ingezameld en werden bouwplannen aangepast aan de bestaande religieuze en politieke verhoudingen. In Nederland zijn kerken geweest die bijna 100 jaar in de steigers stonden. Dat betekent dat er kerken zijn die niet volgens de oorspronkelijke opzet zijn afgemaakt. Het gevolg is dat gebouwen niet stijlzuiver zijn. Daarbij komt nog dat het interieur in veel gevallen niet meer middeleeuws is. De lange bouwtijd, maar ook de beeldenstorm van 1566 - 1572 hebben ervoor gezorgd dat het katholieke interieur in veel gevallen voorgoed is verdwenen ten gunste van een veel soberder interieur dat bij de protestantse overtuiging en eredienst past.

In de **architectuur** zijn de neostijlen een typisch verschijnsel. Zij dragen diverse eerdere stijlvormen van de klassieke architectuur uit.

15de-eeuwse miniatuur zijn verschillende Middeleeuwse bouwactiviteiten in beeld gebracht: glasblazer, steenhouwers, metselaars en sjouwers.

De Neogotiek is een stijlwijze van ongeveer 1740 tot omstreeks 1880. De Sint Christoforuskerk is nagenoeg een van de laatste kerken van deze bouwstijl. De neogotiek is ooit ontstaan in Engeland en door Engelse interieurarchitecten onder de aandacht gebracht. In Engeland verrezen kerken- en bankgebouwen, stadhuizen en andere openbare bouwwerken met spitsboogvensters, gekanteelde torens en waaiergewelven. Men ging zich steeds bewuster richten op een vormtaal uit het verleden, die geïnspireerd was op de rijkdom van de gotiek. In Nederland was in eerste instantie weinig belangstelling voor de neogotiek, omdat een grote aanhang van de katholieke kerk geen kerken mocht bouwen en gedoemd waren in onopvallende schuilkerken ter kerke te

gaan. Een ander fenomeen is dat Nederland sinds de 18e eeuw geen echte architecten met kwaliteit heeft gekend. Belangrijke architectonische kennis en vaardigheden zijn daardoor verloren gegaan. De bouwwereld werd gedomineerd vanuit verschillende ministeries, zoals Defensie en Rijkwaterstaat met het bouwen van fortificaties en kazernes.

Door de magere economie in Nederland werd er weinig gebouwd. Een van die weinige opdrachtgevers was de in Engeland opgegroeide kroonprins en later de Hollandse Koning Willem II. Hij liet een verblijf in Tilburg bouwen, het huidige stadhuis, en een verblijf in Den Haag met een 'gotische zaal' achter het Paleis aan de Kneuterdijk. Sinds 1840 zien we een duidelijk begin van neogotisch bouwen; voornamelijk fabrieken, stoomgemalen m.n. Cruquius, stationsgebouwen en watertorens. Deze vroege neogotiek wordt ook wel Willem II-gotiek genoemd. Kenmerkend voor deze stijl is dat de constructie in essentie nog steeds neoclassicistisch stijlelementen heeft en dat het neogotische vooral naar voren kwam in het decoratief gebruik van uit de gotiek overgenomen vormen als spitsbogen en pinakels. Deze vormen zijn ook duidelijk zichtbaar aan het hoofdaltaar van Sint Christoforuskerk. De constructieve eigenschappen van de gotiek werden nauwelijks bestudeerd en niet goed begrepen, daarom hebben deze kerken gewelven, van stro en stucwerk. Ook in de Sint Christoforuskerk is deze methode toegepast aan de gewelven. Deze bouwwijze had een bijnaam, **stukadoorsgotiek**. Een ander belangrijk verschil met de neogotiek is dat de Willem II-gotiek niet gebonden is aan een bepaalde religieuze of maatschappelijke stroming. Waar de echte neogotiek bijna exclusief een rooms-katholieke stijl zou worden, werd de Willem II-gotiek ook toegepast bij protestantse kerken en zelfs bij synagogen.

In 1848 pleitte het eerste kabinet Thorbecke voor vrijheid van geloof voor alle gezindten. Het kabinet genoot de steun van de katholieken, aan wie Thorbecke de formele gelijkstelling van rechten verleende. Uitgaande van een volledige scheiding van Kerk en Staat, mocht de regering de uitoefening van het katholieke geloof niet belemmeren. Herstel van de Bisschoppelijke Hiërarchie in Nederland werd definitief bevestigd in 1853. De Paus die hierop direct aankondigde bisschopszetels te herzien en te herstellen. Dit had grote protesten bij Protestant Nederland ten gevolg. Thorbecke bood in hetzelfde jaar een manifest aan Koning Willem III aan om Kerk en Staat definitief te scheiden. Vervolgens kreeg het Ministerie van Rijkwaterstaat de opdracht de explosieve bouw aan kerken te begeleiden, m.n. de Waterstaatkerken met een neogotisch en neoclassicistische inslag. Vooral inspirator Mgr. G.W. van Heukelum van Utrecht en activist van de **Sint Bernulphusgilde** voor Katholiek georiënteerde neogotiek moest getemperd worden. Hij is de oprichter van het aartsbisschoppelijk museum, thans het Catharijneconvent. Op voorspraak van het ministerie werden bouwmeester Pierre Cuypers en zijn zwager J.K. Alberdingk Thijm, stimulator van de Amsterdamse school, om de opdrachten uit te werken en te begeleiden. Als ruggensteun werden ook de veelzijdige architect Alfred Tepe, Sint Christoforuskerk, en J.A.G. van der Steur, bouwmeester van de Herv. Kerk op de Markt, en beeldhouwer en schilder Friedrich Willem Mengelberg hierbij betrokken. Deze zeer vooraanstaande en zeker niet de minste mensen kregen de mogelijkheid in Schagen aan twee imposante en toonaangevende kerken te werken.

Hans van Kampen,
Architectuurhistoricus